

O'RTA OSIYO VA JAHON PORTRETI RASSOMLARI VA ULARNING NAMUNAVIY IJODLARI

Erkabayeva Odinaxon Elbek qizi
Qo'qon Davlat Universiteti
Ilmiy tadqiqot metodologiyasi
90 5565750

Anotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada O'rta Osiyo va jahon portret san'atining shakllanishi, taraqqiyoti hamda o'ziga xos maktablarining asosiy tamoyillari IMRAD ilmiy-uslubiy modeli asosida yoritiladi. Tadqiqotda portret janrining tarixiy ildizlari, Sharq miniatyura maktabi bilan G'arb klassik portret maktabi o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar, O'rta Osiyo portret san'atining XX–XXI asrlardagi rivojlanish jarayonlari hamda yetakchi rassomlarning badiiy merosi tahlil qilinadi. Shuningdek, jahon portretchiligining Realizm, Renessans, Barokko, Romantizm, Impressionizm va Zamonaviy san'at yo'nalishlaridagi o'ziga xos xususiyatlar ilmiy asosda solishtiriladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'rta Osiyo portret san'ati Sharqona tasviriylik, milliy estetik qarashlar va zamonaviy badiiy izlanishlarning integratsiyasidan shakllangan noyob maktab hisoblanadi. Maqolada portret san'atining kommunikativ, ijtimoiy-madaniy va antropologik ahamiyati keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: portret san'ati, O'rta Osiyo tasviriy san'ati, jahon portret maktablari, realizm, miniatyura, Renessans, badiiy meros, antropologik tasvir.

Kirish.

Portret san'ati insoniyatning eng qadimiy san'at turlaridan biri bo'lib, uning shakllanishi insonning o'z-o'zini anglash jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir. Inson qiyofasini tasvirlash qadimiy jamiyatlar uchun nafaqat estetik zavq manbai, balki insonning ruhiy, ijtimoiy va ma'naviy qiyofasini hujjatlashtiruvchi ramziy tizim bo'lib xizmat qilgan. O'rta Osiyo hududida portret san'atining rivojlanish yo'llari nihoyatda murakkab tarixiy bosqichlarni bosib o'tgan bo'lib, qadimgi Baqtriya haykaltaroshligi, Kushonlar davri tasvirlari, Somoniylar va Temuriylar miniatyura maktablari hamda XX–XXI asrlar professional tasviriy san'at maktabi bilan uzviy bog'liq holda shakllangan. Jahon portret san'ati esa o'z navbatida yunon-rim realizmidan tortib to Uyg'onish davri, barokko, romantizm, impressionizm va zamonaviy postmodernistik oqimlargacha bo'lgan jarayonlarni o'z ichiga oladi. Ushbu ilmiy maqolada O'rta Osiyo va jahon portret san'atining umumiy va farqli jihatlari, ularning badiiy-estetik tamoyillari hamda portret san'ati misolida jamiyatning ijtimoiy-madaniy taraqqiyoti tahliliy yondashuvda o'rganiladi.

Metodologiya.

Ushbu tadqiqot IMRAD modeli asosida amalga oshirilgan bo'lib, unda tarixiy-tahliliy, qiyosiy, badiiy-estetik, ikonografik, kompozitsion va semiotik tahlil

usullaridan keng foydalanildi. Tarixiy-tahliliy usul portret janrining shakllanishi va rivojlanish jarayonini turli davrlar kesimida izchil o'rganish imkonini berdi. Qiyosiy tahlil yordamida O'rta Osiyo portret san'ati bilan jahon portret maktablari o'rtasidagi o'zaro uyg'unliklar, farqlar, kompozitsion yondashuvlar hamda estetik tamoyillar chuqur solishtirildi. Ikonografik usul inson qiyofasidagi ramziy belgilar, libos, muhit va atributlar orqali milliy badiiy tafakkur xususiyatlarini tadqiq qilishda qo'llanildi. Semiologik yondashuv esa portretning kommunikativ mohiyatini, ya'ni rassomning g'oyaviy-badiiy niyati bilan tomoshabinning idroki o'rtasidagi mazmuniy aloqalarni tahlil qilish imkonini berdi. Matnni yozishda OAK talablariga mos ilmiy adabiyotlar, tarixiy qo'lyozmalar, muzey asarlari tahlillari, san'atshunoslik tadqiqotlari, arxiv materiallari va zamonaviy ilmiy manbalar keng jalb etildi.

Natijalar.

O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, O'rta Osiyo portret san'ati Sharq miniatyura maktabi bilan XIX–XX asrlardagi realizm yo'nalishining sintezidan tashkil topgan noyob badiiy maktabdir. Temuriylar davridagi Kamoliddin Behzod miniatyura maktabi portret tasviriga psixologik ifoda, plastik aniqlik va ramziy ma'no berish orqali butun Sharqda yangi bosqich yaratgan. XX asrda esa Chingiz Ahmarov, Ural Tansiqboyev, Abdulla Qodirov, Raxim Ahmedov, Malik Nabiev, Akmal Nur kabi rassomlar portret san'atida milliylik, modernizm va gumanistik ifodaning uyg'unlashuvini shakllantirdilar. Jahon portret san'atiga nazar tashlaganda esa, Leonardo da Vinchi, Rafael, Rembrandt, Van Gog, Velaskes, Goya, Manet, Klimt kabi rassomlarning ijodi portret janrining texnik, kompozitsion va psixologik imkoniyatlarini keskin kengaytirgani aniqlandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'rta Osiyo portret san'ati jahon portret maktablari bilan teng raqobat qila oladigan o'ziga xos badiiy maktabni tashkil qiladi, uning asosiy xususiyatlari esa antropologik tasvir, milliy ruhiyat, nafis kolorit, sharqona mo'ladillik va chuqur ruhiylik bilan belgilanadi.

Muhokama.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, O'rta Osiyo portret san'ati o'z tarixiy ildizlari jihatidan jahon portret maktablari bilan yaqinlikka ega bo'lsa-da, badiiy ifoda jihatdan o'zining mustaqil estetik tamoyillariga ega. Misol uchun, Renessans portretida anatomik mukammallik, perspektiva, yorug'lik-soya aniqligi asosiy o'rinda bo'lgan bo'lsa, Sharq portret san'atida ichki ruhiyat, tasavvufiy ma'no, nafis chiziqlar va dekorativlik ustuvor bo'lgan. O'rta Osiyoning zamonaviy portret maktabi esa ushbu ikki an'anani modernizm, ekspressionizm va zamonaviy tasviriy til bilan uyg'unlashtirgan holda o'ziga xos milliy-estetik yo'nalishni shakllantirgan. Bunda rassomning individual badiiy uslubi, texnika bilan ishlash mahorati, rang ritmlari va kolorit tanlashdagi mahorat alohida o'rin egallaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, portret san'ati faqat tashqi qiyofa emas, balki jamiyatning ruhiyati, tarixiy xotirasi, antropologik o'ziga xosligi va madaniy tafakkurini aks ettiruvchi murakkab badiiy fenomen sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli, portret san'atini faqat rasm chizish texnikasi sifatida emas, balki sotsiokulturniy fenomen va vizual kommunikatsiya vositasi sifatida ham tadqiq qilish lozim.

Xulosa.

O'rganilgan mavzu bo'yicha xulosalar shuni ko'rsatadiki, O'rta Osiyo portret san'ati tarixan boy, ko'p qatlamli va o'ziga xos maktab bo'lib, jahon portret san'ati

bilan teng ahamiyatga ega. Uning shakllanishida Sharq miniatyura maktabi, tasavvufiy badiiy tafakkur va XX asr realizm hamda modernizm oqimlari muhim o‘rin tutadi. Jahon portret san‘ati esa texnik, psixologik va kompozitsion jihatdan turli davrlarda keskin o‘zgarishlarga uchrab, inson obrazini tasvirlashda rang-barang badiiy echimlarni yaratdi. Ushbu ikki maktabning qiyosiy tahlili ularning o‘zaro boyituvchi va uyg‘unlashtiruvchi xususiyatlarga ega ekanini ko‘rsatdi. O‘rta Osiyo portret san‘ati kelajakda yanada rivojlanishi uchun milliy merosni chuqur o‘rganish, zamonaviy badiiy texnologiyalarni tatbiq etish va rassomlar ijodini xalqaro miqyosda targ‘ib qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Portret san‘ati insoniyatning madaniy xotirasi, estetik tafakkuri va ruhiy dunyosini aks ettiruvchi eng qadimiy va eng zamonaviy san‘at turlaridan biri bo‘lib, uning tadqiqi san‘atshunoslik fanining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar ro‘yhati:

1. Alpatov M.V. *Vsemirnaya istoriya iskusstva*. Moskva, 1999.
2. Gridin A. *Iskusstvo portreta: evolyutsiya obraza*. Sankt-Peterburg, 2008.
3. Jalolov A. *O‘zbekiston tasviriy san‘ati tarixi*. Toshkent, 2015.
4. G‘ulomov H. *O‘rta Osiyo miniatyura maktabi*. Toshkent, 2000.
5. Gombrich E. *The Story of Art*. London, 2012.
6. Arnold D. *Art History: A Very Short Introduction*. Oxford, 2022.
7. Ademov Z. *O‘zbekiston portret san‘ati rivoji*. Toshkent, 2010.
8. Clark K. *The Nude: A Study in Ideal Form*. London, 2004.
9. Hartt F. *History of Italian Renaissance Art*. London, 1994.
10. Beorht A. *Portraits and Human Identity*. New York, 2018.